

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА: ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ

Питання до теоретичної підготовки:

1. Основні підходи до визначення категорії «національна економіка».
2. Ознаки національної економіки як цілісної системи.
3. Складові національної економіки: суб'єкти, сектори, сфери.
4. Основні цілі національної економіки.
5. Загальний результат функціонування національної економіки.
6. Фактори функціонування національної економіки.

Ключові поняття та терміни: національна економіка, виробнича сфера, невиробнича сфера, матеріальне виробництво, нематеріальне виробництво, інструменти макроекономічного регулювання.

Рекомендована література: 3, 9, 12, 23,42, 48, 49, 50, 52.

1.1. Національна економіка

як соціально-економічна система країни

Національна економіка як самостійна наука є порівняно молодою, проте передумови її виникнення формувалися протягом багатьох століть. Адже постійно в ході історичного, суспільного розвитку накопичувалися загальні ідеї та концепції функціонування та розвитку економіки країни, досліджувався вплив на економічний розвиток різних факторів неекономічних сфер (наприклад, політичної, екологічної), аналізувалася специфіка прояву загальних законів та закономірностей економічного розвитку.

Нині головним завданням національної економіки як науки слід визнати дослідження особливостей економіки певної країни для обґрунтування основних пріоритетів та заходів економічної політики держави, спрямованих на досягнення найголовнішої генеральної мети – економічного розвитку країни та

підвищення життєвого рівня населення. З урахуванням основного завдання, об'єктом національної економіки як науки є економіка країни у цілому та всі її складові в єдності та взаємозалежності.

Під терміном «національна економіка», в першу чергу, слід розуміти економіку окремої країни, держави. Проте, слід відмітити, що існує велика кількість поглядів на сутність цієї категорії.

Уперше, в найбільш загальному вигляді визначення даної категорії запропонував В.Леонт'єв. Згідно з його поглядами національна економіка – саморегулююча система, що складається з великої кількості різних взаємопов'язаних видів діяльності. Наведене визначення було піддане критиці з цієї позиції, що воно виявилось не зовсім точним, оскільки мова йде про різні види людської діяльності.

Інший представник наукової думки – Градов А.П. визначає національну економіку як господарство країни, його структуру, взаємозв'язки окремих елементів.

Більш пізніші науковці, розглядаючи національну економіку, досліджували економічний потенціал країни, його територіальний розподіл, місце країни у світовій економіці, ступінь державного втручання в економічні процеси, створення національного економічного порядку тощо.

На початкових етапах розвитку економічної думки національна економіка ототожнювалася з національним ринком. Згідно з поглядами класиків (А. Сміта, Д.Рікардо) національна економіка – система, що здатна до саморегулювання, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних суб'єктів господарювання, що виробляють та споживають. Представники кейнсіанської теорії економічної думки вводять до системи національної економіки державу, за якою, згодом, закріплюється функція – встановлення правил гри на ринку для суб'єктів національної економіки. Нині ж національна економіка розглядається як ринкова змішана економічна система з властивою їй сукупністю механізмів саморегулювання, державного та суспільного регулювання.

У ході наукових дискусій сформувався єдиний підхід до визначення національної економіки – вона розглядається як господарство конкретної країни, а саме – продукт історичного розвитку; сукупність усіх галузей, регіонів країни, суб'єктів, що поєднані у єдиний організм багатосторонніми економічними зв'язками та інтересами.

Отже, національна економіка – складна цілісна господарська система, яка являє собою взаємопов'язані сектори, сфери, галузі. В національній економіці у єдиному комплексі поєднані виробництво, реалізація, обмін і споживання матеріальних благ, послуг та духовних цінностей.

Як цілісна система (або як цілісний організм) національна економіка характеризується такими ознаками:

- *загальним економічним середовищем*, в якому діють господарюючі суб'єкти з загальним законодавством, єдиною грошовою одиницею, загальною кредитно-грошовою та фінансовою системами;
- *наявністю тісних економічних зв'язків* між господарюючими суб'єктами країни;
- *територіальною визначеністю* із загальним політичним та економічним центром, який виконує регулюючу та координуючу роль, тобто контролює діяльність господарюючих суб'єктів. Цим центром є держава;
- *спільною системою національного захисту*, що передбачає наявність свого роду економічних кордонів у вигляді експортно- імпортних податків, квот тощо.

Виходячи з наведеного вище визначення, «національна економіка» являє собою єдність взаємопов'язаних та взаємодіючих економічних суб'єктів, секторів та сфер.

Основними *суб'єктами національної економіки* є: домашні господарства, господарюючі одиниці (підприємства, організації) та держава. Кожен з названих суб'єктів національної економіки прагне до реалізації

власних економічних інтересів, виробляючи продукцію, надаючи послуги, чи забезпечуючи національну економіку певними ресурсами.

Сукупність інституціональних одиниць, які мають близькі економічні цілі, виконують близькі економічні функції, утворює **сектори національної економіки**. Основними секторами національної економіки є:

- *сектор нефінансових підприємств*, до складу якого входять державні, приватні підприємства, кооперативи, акціонерні товариства, що виробляють продукцію, надають послуги з метою отримання прибутку; підприємці, самостійні працівники (приватні лікарі, юристи тощо);
- *сектор фінансових закладів*, який утворюють комерційні банки, страхові компанії, пенсійні фонди та інші зайняті фінансовим посередництвом юридичні особи, що акумулюють тимчасово вільні капітали домашніх господарств та юридичних осіб і надають їм позики;
- *сектор державних закладів*, до складу якого входить сукупність органів державної влади та управління (уряд, парламент, міністерства, суди) та державні фінансово-кредитні організації (національний банк, податкові інспекції);
- *сектор домашніх господарств* – власне домашні господарства та колективи осіб, що виконують економічні операції для забезпечення власної життєдіяльності (солдати, арештанти);
- *зовнішній сектор* – сукупність нерезидентів даної країни, а також консульства, посольства, військові бази, міжнародні організації, що знаходяться на території даної країни.

Підприємства, що виробляють однаковий або аналогічний продукт утворюють певну сферу економічної діяльності (галузь). Групи однакових галузей складають **сфери національної економіки**.

Національна економіка складається з двох сфер: виробничої та невиробничої. До виробничої сфери належать галузі, що виробляють продукт у

матеріальній формі (промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля). До невиробничої сфери належать галузі, що надають послуги, які не носять матеріальний характер (наука, охорона здоров'я, освіта, культура, мистецтво, пасажирський транспорт).

1.2. Основні цілі національної економіки

Незалежно від економічної ситуації, що склалася в країні, національна економіка прагне до стабільності, ефективності, намагаючись досягти певних цілей. Основними слід визнати такі:

1. Стабільність зростання національного обсягу виробництва. Це означає стійке зростання виробництва товарів і послуг у даній країні без різких змін, спадів та криз.

2. Стабільність цін. Досягнення стабільності цін у сучасній ринковій економіці означає не «заморожування» їх на тривалий період, а планову регульовану зміну.

3. Високий, стабільний рівень зайнятості населення, який досягається у випадку, якщо кожний бажаючий одержати роботу знаходить її. Але це не означає, що повна зайнятість охоплює все працездатне населення країни. У будь-якій країні в конкретний момент часу є певна кількість людей, що тимчасово не працюють у зв'язку зі зміною місця роботи або місця проживання. Крім того, завжди є структурне безробіття, що обумовлене невідповідністю структури нових робочих місць (пов'язаних із упровадженням нових технологій) наявній структурі робочої сили й відставанням останньої за кваліфікаційними вимогами і новими професіями від попиту на ці професії.

Таким чином, повна зайнятість завжди складає менше 100% працездатного населення. Рівень безробіття при повній зайнятості називається природним рівнем безробіття, який дорівнює добутку рівнів фрикційного та структурного безробіття. Тому максимально можливий рівень зайнятості відповідає природному рівню безробіття.

4. *Підтримання рівноважного зовнішньоторговельного балансу.* На практиці це означає досягнення відносної рівноваги між експортом та імпортом, а також стабільний обмінний курс національної валюти на валюти інших країн. Якщо в країну ввозиться більше товарів, чим продається за кордон, то виникає негативне сальдо торговельного балансу; якщо навпаки – вивозиться більше товарів, ніж надходить у країну, – то говорять про позитивне сальдо. Значний вплив на стан торговельного балансу має курс валюти – величина грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни. Підвищення або зниження курсу валют може змінити існуючий баланс і викликати позитивне або негативне сальдо.

Характер та спосіб досягнення цілей національної економіки залежить від типу економічної системи, до якої вона належить, а також від специфіки даної національної економіки.

Загалом, названі цілі досягаються через застосування певних інструментів макроекономічного регулювання економіки, основними з яких є:

- *фіскальна політика*, яка передбачає оперування державним бюджетом через податкову систему і державні витрати;

- *грошово-кредитна політика*, сутність якої проявляється у контролі за грошовою пропозицією через інструменти грошової політики (операції на відкритому ринку, валютну інтервенцію тощо) та інструменти кредитної політики (зміна ставки відсотка, норми обов'язкових резервів та інші.);

- *політика регулювання доходів* (від вільного встановлення заробітної плати і цін до їх декретного контролю);

- *зовнішньоекономічна політика* (торговельна політика – протекціонізм чи вільна торгівля, регулювання обмінного курсу).

Загальним і кінцевим результатом функціонування національної економіки є приріст національного багатства, обсягів прибутків і потрібних суспільству товарів і послуг, найефективніше використання обмежених людських ресурсів і матеріалів.

1.3. Фактори функціонування національної економіки

Специфіка національної економіки та особливості її функціонування обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

Під *зовнішніми факторами* впливу на функціонування національної економіки прийнято розуміти такі, що знаходяться поза контролем держави.

Під *внутрішніми* розуміють фактори, що діють усередині країни, обумовлені особливостями її розвитку та піддаються контролю з боку держави. Однак слід враховувати, що обидві категорії факторів – зовнішні та внутрішні – взаємопов'язані.

Загалом усі внутрішні та зовнішні фактори науковці об'єднують у групи, що наведені на рис. 1.1.

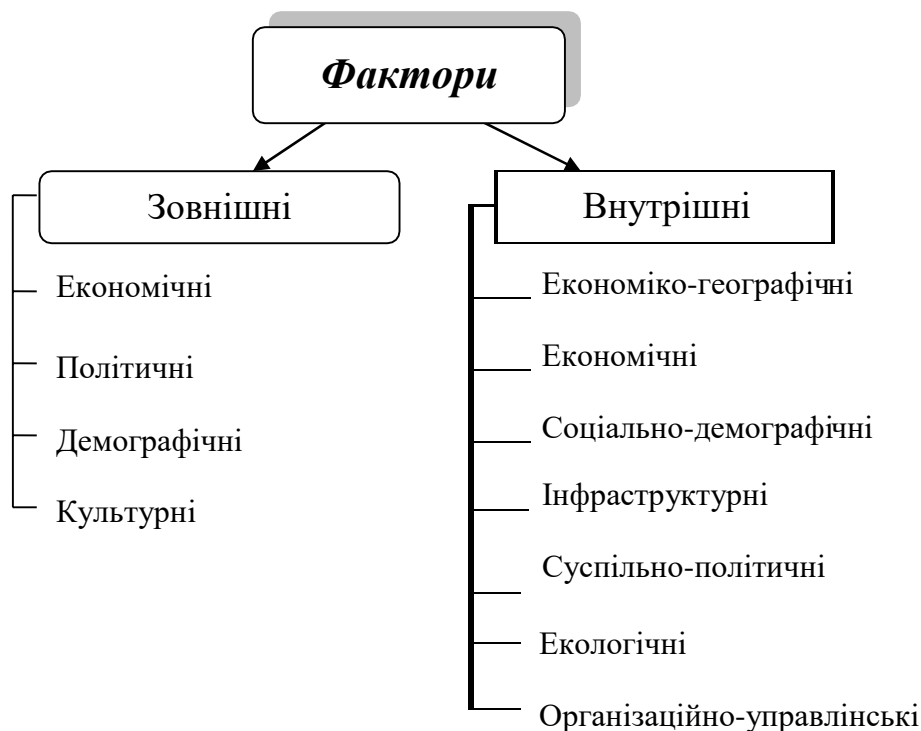

Рис. 1.1. Класифікація факторів, що впливають на функціонування національної економіки

Група зовнішніх економічних факторів передбачає дослідження: міжнародного поділу праці, адже саме він визначає профіль національної економіки певної країни; домінування країни на світовому ринку, «торгових війн», світової економічної ситуації.

Формою прояву зовнішніх *політичних факторів* є: зовнішня політика держав відносно до даної країни; членство країни у торгово-політичному, військово-політичному союзі; стан війни з тими чи іншими державами тощо.

Зовнішні *демографічні фактори* пов'язані зі зміною напрямків міграційних потоків робочої сили, що загрожує виникненням безробіття в країні.

Зовнішні *культурні фактори* здатні вплинути на економіку країни у разі експансії в країну так званої «масової культури».

Економіко-географічні фактори передбачають аналіз економічно-географічного положення країни та забезпеченості її природними ресурсами.

Внутрішні *економічні фактори* передбачають дослідження: структури національної економіки, структурних зрушень, структурної політики держави, забезпеченості економіки та розвитку фінансових закладів ринкової інфраструктури (банків, страхових компаній), фінансової політики держави (розміру бюджетних витрат та їх забезпеченості бюджетними надходженнями).

Соціально-демографічні фактори дозволяють охарактеризувати населення країни як один з найважливіших елементів її економічного потенціалу через показники зайнятості та безробіття населення, рівень та якість життя, рівень доходів, освіти та інші.

Організаційно-управлінські фактори передбачають дослідження структури органів управління економікою, механізми, цілі та методи управління.